

İSLÂM FELSEFESİ KİME ÂİDDİR?

Doç. Dr. Fahrettin OLGUNER

Burada ele alacağımız konu ile biz, felsefe tarihinde belli bir yer işgal eden İslâm Felsefesine âid bir meseleyi dile getireceğiz. Maksadımız meselenin çözümünden çok, onun üzerine dikkatleri çekmektir. Meselenin çözümünü bundan böyle yapılacak ve bu noktayı da gözönünde bulunduracak olan çalışmalara havâle edeceğiz.

Mesele şudur : Acaba İslâm Felsefesi kime âiddir?

Bir Fransız olan felsefe tarihçisi Henri Corbin, 1964 tarihinde yayınlanan «Histoire de la philosophie İslamique - İslâm Felsefesi Tarihi» (1) adlı eserinin başında; «... gerek isim, gerekse muhteva yönünden eserimiz, şimdiye kadar alışlagelmişin dışındadır. Biz bu felsefeye "İslâm Felsefesi" diyoruz. Oysa uzun zamandır; Ortaçağdan beri bu felsefeye "Arap Felsefesi" denmekteydi.» demektedir.

Bu felsefeye "İslâm Felsefesi" diyenlerin ilki, şüphesiz ki H. Corbin değildir. Batıda De Boer, L. Gauthier, R. Nicholson, bizde İsmâ'il Hakkı İzmirli, H. Z. Ülken ve hattâ bazı arap fikir tarihçileri de aynı isimlendirmeyi yaparlar. Ancak, H. Corbin bu iddiasında haksız ve temelsiz değildir. Nitekim Batılı bir fikir tarihçisi olan G. Quadri, (2) bir hristiyan arap olan Y. Kumeyr, (3) yine fikir tarihçisi ve bir müslüman arap olan A. Bedevî, (4) H. Corbin'in iddiasının canlı dellil ve örneklerini oluştururlar. Dahası, bazı yazarlar, kaleme aldıkları eserlere "İslâm Felsefesi" adını vermekle birlikte onu bütünü ile bir millete; araba veya perse maletmekte gecikmez ve tereddüd göstermezler. Sözgelimi Macit Fahri, İslâm Felse-

- (1) Henri CORBIN, Histoire de la Philosophie İslamique, Paris, (édition Gallimard), 1964.
- (2) G. QUADRİ, (İtalyan dilinden fransızcaya tercüme, Roland HURET), La Philosophie Arabe dans l'Europe Médiévale, Paris, (Payot), 1960.
- (3) Y. Kumeyr, Usûlü Felsefeti'l-Arabiyye, (İslâm Felsefesinin Kaynakları, adı ile arapcadın türkçeye tercüme, F. Olguner, Dergah yay. İstanbul, 1976).
- (4) A. Bedevî, La Transmission de la Philosophie Grecque au Monde Arabe, Paris, J. Vrin, 1968.

fesi Tarihi (5) dediği eserinin hemen girişinde; «İslâm Felsefesi; süryânilerin, arapların, perslerin, türklerin ve daha başkalarının da faal olarak katıldıkları komple bir fikir sürecinin ürünüdür. Bununla birlikte arap unsuru ona "Arap Felsefesi" demeyi haklı ve gerekli kılacak derecede hakimdir.» demektedir.

Görülüyor ki H. Corbin'in iddiası boşuna değildir. Gizli, ya da açıktan İslâm Felsefesini bir "Arap Felsefesi" olarak görme eğilimleri mevcûd bulunmaktadır. İşte bu görüş ve kanâatleri hatâlı bulan H. Corbin, sözünü ettiğimiz eserde, İslâm Felsefesinin arap olmayan bir başka unsuruna dikkati çeker ve onun mevcûdiyetini göstermeye çalışır. Bu unsur, İran - Pers unsurudur. H. Corbin'in gerek sözünü ettiğimiz felsefe tarihindeki, gerekse Ş. Sühreverdî Maktûl'un (öl. 1191 m.) fikir ve eserlerini ortaya koymak için giriştiği gayretleri müdâfâsını üstlendiği ırkın, perslerin İslâm Felsefesi içindeki yerini ve rolünü göstermeye, bizce, yeterlidir. Ne var ki insan, başladığı bir işde, çoğu kere, kendisini unutup nerede, işin neresinde duracağını farkedemiyor. İşte H. Corbin de burada böyle yapıyor. İslâm Felsefesi içinde İranlı - Pers ırkının yerini ve rolünü göstereceği yerde bütünü ile bu felsefeyi pers ırkının tekeline bırakmaya çalışıyor. Onun buradaki iddiasına göre İslâm Felsefesi içinde İran (şii) ekolüne girmeyen kimse yoktur. Başka ırktan oldukları kesin olarak bilinen (E. N. Fârâbî vb.) düşünürler de, ona göre, pers ırkındandırlar veya böyle olmasa bile, onun gözünde, en azından İran (şii) ekolüne mensup olmalıdırlar. Böyle olmasalar; İran (şii) ekolünden olduklarını gösterir söz ve fikir sahibi bulunmasalar da, merhaba deyip konuştukları kişilerden dolayı olsun onlar, H. Corbin'in zihninde, İran (şii) ekolüne mensupturlar. (6)

H. Corbin'in bu aşırı tutumu, yine bir arap yazar olan Fehmi Jadaane'yi kızdırır. Fehmi, «Les conditions socio - culturelles de la Philosophie Islamique - İslâm Felsefesinin Sosyo - kültürel şartları» adlı uzunca makalesinde (7) H. Corbin'i acı acı tenkid eder ve hattâ «la pensée prophétique - peygambervârî düşünce» denilen Ş. Sühreverdî Maktûl ve benzerlerince temsil edilen İran - Pers düşünce ekolünün İslâm Felsefesi içinde yer alamıyacağını söyler. Makâle yazarı, âdetâ geriye dönerek ve hattâ kendi makâlesinin başlığını da unutarak, İslâm Felsefesini «arap felsefesi» olarak takdim etmekten ve bunu sıkca tekrarlamaktan, âdetâ, zevk duyar.

(5) Macit Fahri, a history of islamic philosophy-İslâm Felsefesi Tarihi, (türkc. K. Turhan, İstanbul, İklim yay. 1987.).

(6) Bak. H. Corbin, Histoire de la Philosophie Islamique, 222 - 223, 236 - 237.

(7) Fehmi Jadaane, Les conditions socio-culturelles de la philosophie Islamique, Stvdia Islamica, (38. sayı, 5 - 60), Paris, (G. P. Maisonneuve-Laroso), 1973.

Görülüyor ki bir yanda araplar, İslâm Felsefesini kendi tekellerinde tutmaya çalışırken öte yanda da pers savunucuları onu perslere mâletmeye çalışmaktadır.

Acaba, İslâm Felsefesi bunlardan hangisine âiddir? Ya da acaba bu felsefenin içinde başka unsurlar, kendisinin üzerinde yükseldiği başka temel direkler yok mudur?

Gerçekte İslâm Felsefesini ne bu iki milletten birine, ne de ortak olarak her ikisine mâletmek mümkün ve târîhî vakiya uygun değildir. Mesele bu felsefenin ortakları arasında bir berberî unsur da vardır. Bu felsefeye büyük hizmet ve emeği geçen bir türk unsuru da mevcûd bulunmaktadır. Daha erken yıllardan, Bağdat'dan itibâren İslâm Medeniyeti içindeki idârede söz sahibi olma ve bunu yüzyıllarca devam ettirme, her sâhada ilim ve fikir adamına idâresi altında yer verme ve kol kanat germe başarı ve faaliyetlerinin ötesinde bu millet, İslâm öncesi ve İslâmî kültürünün fikrî - mânevî mirasını aksettiren, bu mirasın sentezinden doğan Fârâbî, İbn Sinâ gibi büyük âbide şahsiyetlerle de İslâm Medeniyeti ve bu medeniyetin bir şubesi olan İslâm Felsefesi içindeki fikir kadrosunda yerini almış ve ağırlığını koymuş bulunmaktadır. Söz gelimi E. N. Fârâbî'nin musikî dehasının; hem teorik, hem pratik olarak bu alanda gösterdiği başarısının sırları, onun mensûbu bulunduğu milletin yapısında ve kültür mirasında saklı bulunmaktadır. İşin dikkate değer yanı şu ki, bugüne kadar hiçbir Türk yazarı çıkıp da İslâm Felsefesini kendi milletine mâletmeye kalkışmış değildir.

Târîhî vakiâ şu ki; İslâm Felsefesi, bir din felsefesi değil, bir medeniyet felsefesi; bir medeniyet dünyasının içindeki felsefe hareketlerinin bütünüdür. Bu medeniyetin hâkim unsuru dindir, İslâm Dinidir. Bu medeniyet «İslâm Medeniyeti» diye anıldığına göre buradaki felsefe hareketleri de «İslâm Felsefesi» olarak adlandırılır. Bu medeniyet her dalda, her alanda nasıl islam olan, islama giren (ve hattâ yer yer islam topluluğu içinde kalan ve fakat müslüman olmayan) unsurlar tarafından oluşturuldu ise, İslâm Felsefesini de İslâm sınırları içinde yer alan çeşitli ırk ve milletten unsurlar oluşturmuştur. Bu ortak eser içinde ortakların emek ve payları farklı olsa da eser onlarındır, onların ortak malıdır. Her ilim ve sanat dalında olduğu gibi felsefî düşüncenin üzerinde de dinin ağırlığını hissettirici tesiri her zaman varolmuştur. Dini ilk defâ ve ilk olarak benimseyenler kadar en son sırada bu halkaya girenler de kendilerini bu tesirden uzak tutmamış, tutamamışlardır. Dolayısıyla din, arap olan kadar arap olmayan üzerinde de hâkim rol oynamıştır. Fakat, durum ve şartlar ne olursa olsun bu felsefe de, her felsefe gibi «insan ürünü»dür. Felsefî düşünceyi ortaya koyan kişi, çevre şartları ve kendi şahsî kaâbiliyeti yanında,

mensûbu bulunduğu milletin fikir ve düşünce mîrasını da aksettirmiş bulunmaktadır. İşte, ekol ayrılıklarının ve düşünce inceliklerinin temeli burada bulunmaktadır. Bu düşüncelerin medeniyetin ortak dili olan arapça ile ifâde edilmiş olması aradaki farkları ortadan kaldırmaya, incelikleri yok-etmeye; aynı mesele karşısında arabın, persin ve türkün tavırlarını eşitlemeye yeterli olmamıştır, olamazdı da. Nitekim, aynı medeniyet; Batı Medeniyeti içinde ve aynı dil (latince) ile eser yazan Descartes (1596 - 1650), Spinoza (1632 - 1677), Kant (1724 - 1804) ve Hegel'in (1770 - 1831) düşüncelerini bir ve eşit saymak, ya da onları aynı milletin kütüğüne kaydetmek mümkün değildir, olamaz da. Aynı şekilde Kindî (796 - 873), Fârâbî (870-950), Sühreverdî (öl. 1191), İbn Râvendî (öl. 910), İbn Meymûn (1135-1204) için de dil, kendilerini aynı ekole sokma, aynı kütüğe kaydetme, aynı milletten sayma sebep ve vesîlesi teşkil etmez, edemez.

Şu halde İslâm Felsefesi, İslâm Medeniyeti'nin eseridir. Bu felsefe, bu medeniyet içinde yer alan müslüman ve hattâ yer yer müslüman olmayan ırk ve milletlerin emek ve katkıları ile meydana getirilmiş ortak bir felsefedir. Hangi niyet ve duygu ile olursa olsun bu ortak ürünü bütün olarak bir milletin tekeline vermek imkan ve ihtimâli yoktur. Ancak, bütünü tekelleştirmemek kayıt ve şartı ile bu felsefe içinde millî felsefelerden; islâmî arap, islâmî türk, islâmî pers... felsefelerinden bahsetmek mümkün ve hattâ zarûrî bulunmaktadır.